

28 липня 2020 року нагоди «Свята Володимира» та відзначення 1032 річниці хрещення Руси-України великим київським князем Володимиром у 988 році, в Інституті Східної Європи відбулось обговорення наступного розділу з монографії директора Інституту Східної Європи доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя «Русь-Україна в IX-XIV століттях». - Львів, 2020р. : «Політичне, релігійне та культурне значення для українців хрещення великим київським князем Володимиром Руси-України у 988 році». В науковому обговоренні розділу праці «Русь-Україна в IX-XIV століттях», взяли участь українські історики, джерелознавці, археологи, релігієзнавці та краєзнавці.

Нище подасмо науковий виступ автора та автентичні українські гривні, реконструкцію портрету, вигляду, трону та атрибутів влади володаря Руси-України X-XI століть великого київського князя Володимира з його монет-гривень...

Інститут Східної Європи шукає спонсорів на перевидання монографії.

Познайомитися з монографією можна у Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника та на сайті Інституту Східної Європи [www. easterneurope.nethouse.ua](http://www.easterneurope.nethouse.ua)

Віктор Ідзьо

Політичне, релігійне та культурне значення для українців хрещення великим київським князем Володимиром Руси-України у 988 році. ©

... Політичні міжусобиці князів Ярополка і Володимира добре досліджені в українській та зарубіжній літературі. Перемога князя Володимира, на нашу думку, була цілком логічною, якщо повірити, що князь Ярополк був християнином, одруженим на грекині, намагався утвердити християнство і тим самим виконати заповіт бабки княгині Ольги, яка заповіла йому провести християнізацію Руси-України, а цьому опиралося тоді українське язичницьке суспільство та язичницька військово-дружинна верства, яка входила в найблище військово-політичне оточення князя Володимира...

Аналіз джерел дає підстави наголошувати, що перемога князя Володимира над князем Ярополком – це чергова перемога язичництва над християнством, що потребує подальшого перегляду та аналізу джерел...

Проте, утвердившись політично в Києві великий князь Володимир побачив недосконалість язичницької релігії. Спочатку він почав реформувати язичництво, однак, добре вивчене історичною наукою, реформування закінчилось провалом. Другий етап Володимирового сходження до християнства – це винесення релігійного питання на розсуд усього давньоукраїнського суспільства, відоме з джерел як “вибір віри”... Довгий процес вибору віри та дискусій призвело до того, що панівною елітою за основу було вибране почесне візантійське християнство. Як бачимо, язичницький пантеон Володимира потерпів крах. Володимир зауважив, що вже довгі віки християнство функціонує в Києві цілком легально. Частина його бояр, купців та дружини вже хрещена. Великокнязівська влада активно вступає в тісні торгово-економічні та політичні зв'язки з християнськими країнами західної та південної Європи. В цей час під впливом християнства змінюється світобачення українського народу, стара віра не витримує конкуренції з християнством. Новий час християнства змушує великого київського князя Володимира розглянути всі державні віри і з'ясувати їх придатність для повсякденного функціонування в державній системі Руси-України. Літописець відзначає, що князь Володимир “християнством просвітив Русь, вивів її з темряви язичництва”. Однак, якщо ретельно проаналізувати “вибір віри князем Володимиром”, то видно, що він з самого початку схилився до візантійського християнства. Загравання великого київського князя Володимира з Візантійською імперією розпочалось одночасно з утвердженням його в Києві. Як відомо із джерел, вже тоді великий київський князь Володимир продумував плани зближення і політичного і релігійного з Візантією. Надання допомоги Візантійській імперії було постійно пов'язане з династичним шлюбом і, нарешті, будучи в безвихідному становищі, імператор Візантії дав згоду на шлюб своєї сестри Анни з язичником Володимиром за умови його хрещення, як політичного діяча, і держави, яку він очолював. Однак, дипломатія Візантії була гнучкою і, щоб остаточно утвердити свої політичні амбіції, київський князь Володимир завойовує візантійський Херсонес і погрожує Константинополю. Як бачимо із аналізу джерел, великий київський князь Володимир наполегливо домагається візантійського християнства і шлюбу з сестрою візантійських імператорів, принцесою Анною. Династичні шлюби в той час мали велику вагу, вони сприяли як політичному, так і релігійному зближенню. Тому Володимир продовжував активну зовнішньополітичну діяльність з метою не тільки прийняття християнства, але й династичного зближення з політичною верхівкою Візантійської імперії.

Політична діяльність великого князя Володимира пов'язується з ходом подій в Європі. Як відомо, саме тоді німецький король Оттон I приєднав до своїх володінь значну частину Італії і проголосив створення Священної Римської імперії. Оттон II зумів організувати свою християнську державу і поширити її владу на всю Західну Європу. Великий київський князь Володимир розумів, що на заході від володінь його держави набирає сили Західно-Римська християнська імперія, на Південному-Сході процвітає Візантійська християнська імперія. Головні політичні відносини Руси-України пов'язані як з Візантійською, так і з Західно-

Римською імперіями. Встановлення династичних зв'язків було важливою і необхідною частиною зовнішньої політики християнських держав та політичних діячів Європи. Цілком очевидно, що в Русі-Україні було відомо, що в 968 році письменник і дипломат, єпископ Лютпранд прибув у Константинополь як посол, щоб домовитися з імператором Візантії Никифором Фокою про шлюб візантійської принцеси з сином Оттона I, майбутнім імператором Оттоном II. Імператор Никифор Фока категорично відмовив, наголосивши, що про шлюб між принцесою, народженою в пурпурі, і королем варваром “не може бути й мови”. Оттон, на думку імператора Візантії, король варварів, не може бути чоловіком благородної принцеси. Єпископ Лютпранд намагався доказати можливість такого шлюбу, наголосивши, що внучка імператора Романа старого була по шлюбі дружиною болгарського царя Петра. Відмовивши, візантійський імператор Никифор Фока давав зрозуміти католицькому єпископу, що християнський король Оттон нічим не кращий від варвара-язичника. Ми прекрасно розуміємо відмову візантійського імператора, вона політично-релігійна. Ідучи на розрив з західним християнством, правляча еліта Візантійської імперії протиставляла їй свою власну політичну і релігійну систему, яку вважала за основу християнства. За таких політико-релігійних відносин з Західною Європою помирає через рік імператор Никифор Фока. Новий імператор Іоан Цімісхій проводить гнучкішу політику з Західною Європою. На нове звернення Оттона I імператор Іоан Цімісхій пропонує йому в дружини свою племінницю Феофану і Оттон I згоджується. Шлюб Оттона II був урочисто скріплений папою в Римі 14 квітня 972 року. Все це було відомо і в Русі-Україні, тому політична і дипломатична діяльність великого київського князя Володимира Святославовича в контексті нашого аналізу джерел, цілком стає зрозумілою. Великий князь київський Володимир теж проводить політичне та релігійне зближення з Візантійською імперією з метою встановлення династичної спорідненості. Всі деталі цього політичного та релігійного єднання проаналізовані вченими, тому тільки наголосимо, що великий київський князь Володимир зумів внаслідок військової дипломатії та натиску на ослаблену імперію поріднитися з візантійськими імператорами. Царівна Анна, яку так без успіху сватав імператор Західно-Римської імперії, стала дружиною великого київського князя Русі-України, Володимира Святославовича. Безсумнівно, що діяльність Анни в Русі-Україні потребує ретельного дослідження. Згідно зі свідчень хроністів, Анна побудувала в Русі-Україні багато церков. Усі свідчення нашого літопису про царівну Анну зводяться до прохання братів Василя і Костянтина їхати в Русь-Україну: “Може що оберне тобою Бог Руську землю до покаяння, а від Грецької землі відверне жажливу війну”. Джерела сповіщають, що з принцесою Анною прибули вишукані візантійці та візантійки, а також священики з Херсонеса. Для царівни Анни було відведено окремий палац, виділена прислуга для її релігійної та політичної діяльності. Отже, хрещення Русі-України, шлюб великого київського князя Володимира Святославовича з візантійською принцесою Анною – політичні та релігійні акти, продумані всесторонньо і в деталях, безсумнівно, європейського чи світового масштабу. Кожна деталь збережена для нас літописцем з метою засвідчити факт світового значення – прийняття християнства Руссю-Україною. Цей факт яскраво наголошує, що в Східній Європі зміцніла велика держава, скріплена владою християнського володаря і вірних громадян-християн. Саме хрещення і шлюб з візантійською принцесою Анною можна назвати кульмінаційними в процесі становлення християнської Русі-України епохи великого князя Володимира Святославовича. Джерела детальніше не розповідають про діяльність великої княгині Анни, однак відомо, що цариця Володимирова Анна померла 1011 року. Сам володар Русі-України, великий князь Володимир Святославович пережив її на чотири роки і помер в 1015. У цьому шлюбі народилися два християнські князі Борис і Гліб, доля яких була трагічною.

Важливим джерелом, в якому розповідається про діяльність християнського володаря Володимира, є “Пам'ять і похвала Володиміру”. Тут основними заслугами Володимира Святославовича автор бачить “прийняття християнства, побудову Десятинної церкви та дружбу з Візантійською імперією”.

Політичний момент для “дружби з імперією” був вибраний якнайкращий. В 986 році Візантійська імперія опинилася в дуже скрутному міжнародному політичному становищі. Болгарське військо отримало велику перемогу над візантійцями, якими командував сам імператор Василій II, який урятувався втечею гірськими стежками, а над імперією нависла смертельна загроза. В цей же час на півдні імперії спалахує повстання полководця Варда Скліра, який зумів підняти проти імператора Василя II значні сили і укласти договір з арабами. Варда Склір проголосив себе імператором, вінчав себе імператорською короною і одягнув червоні імператорські чоботи, що було державним злочином, оскільки право одягати червоні чоботи мав тільки імператор. Чинний імператор Василь II послав до бунтівного полководця Варда Фоки посольство, намагаючись з ним домовитися, наголошуючи, що не час до розладу в державі, оскільки зовнішній ворог стоїть біля воріт Костянтинополя. Однак, Варда Склір показав послам червоні імператорські чоботи, доводячи, що одягнувши їх, уже не знімають. Отже, переговори закінчилися, не почавшись, а Варда Склір готувався до походу на Костянтинополь. В цей же час Василій II, рятуючи імператорський трон, відкликає із заслання з монастиря, що на острові Хіуса, відомого полководця, родича імператора Никифора Фоки, Варда Фоку. Варда Фока швидко зібрав і очолив військо і виступив проти самозванця-імператора Варди Скліра. Суперники вступили в переговори, і Варда Склір запропонував Варді Фоці розділити імперію, він стане володарем Східної частини, а Варда Фока – Західної. Скоро про переговори стало відомо сину Василя II Роману що був у поході, і швидко повіз неприємну новину про зраду в Костянтинополь. Ситуація

для Василія II складалася тяжкою, трон під ним захитався серйозно, особливо, якщо врахувати ті обставини, що попередні десять років відбулося декілька дворцевих переворотів: Костянтин VII був отруєний, Роман – отруєний, Никифор Фока – обезглавлений, Іоан Цімісхій – отруєний. За останні три десятиліття ні один імператор не вмирав своєю смертю, тому згода імператора Василія II на союз з Руссю-Україною і династичним шлюбом є цілком логічним і закономірним явищем в політичній ситуації правління Василія II. Власне за таких майже безвихідних умов він починає політичні переговори з великим київським князем Володимиром Святославовичем. В якийсь момент він призупиняє політичні відносини з Руссю-Україною, оскільки в 987 році військо Варда Фоки розбиває військо Варда Скліра, а самого новоявленого імператора осліплюють і відправляють у Костянтинополь. У святковому піднесенні Василій II вже не потребує військової допомоги Руси-України, чекаючи на повернення Варда Фоки з військом в Костянтинополь, однак, переможець Варда Скліра сам оголошує себе імператором і одягає імператорські чоботи. У Вірменії в будинку магістра Євстафія Маленіна його прибічники вінчають на імператора. Після цього він вирушає зі своїми військами прямо на Костянтинополь. Восени 987 року його військо розташовується табором на азійському березі Босфору біля Хризополя (сучасне місто Скутари), якраз навпроти столиці. Військ для відбиття нападу у Василія II було явно недостатньо, оскільки все військо з Костянтинополя було відправлено з полководцем Никифором Фокою проти Варда Скліра. Звичайно, що в Костянтинополі залишався ще великий гарнізон, до нього були підтягнуті з провінцій вірні імператору Василію II війська. За таких обставин, звичайно, за могутніми стінами, під охороною могутньої залоги, імператор Костянтин міг певний час витримати облогу військ Варда Фоки. Одна, імператор Василій II був далекоглядний політик і задалегідь подбав, щоб становище його не стало безнадійним, він уклав хоча і не зовсім вигідний, зате добрий договір з Руссю-Україною, який міг забезпечити йому повну владу не тільки в Костянтинополі, але й в усій Візантійській імперії. Як засвідчують візантійські джерела, переговори з Руссю-Україною були успішні і допомога відбірного війська великого київського князя Володимира Святославовича прибула в Костянтинополь власне тоді, коли в ній була найбільша потреба. Ось як зображає нам ці події всезнаючий про справи Візантійської імперії християнин Яхья ібн Санд, Яхья Антиохійський, який писав арабською: “І сталося тяжким становище його і цим був схвильований цар Василій по причині слабкості його військ і можливій перемозі над собою. І зменшились його багатства і примусило його тяжке становище послати до царя русів, а вони його вороги, щоби просити у нього допомоги, оскільки він знаходиться в тяжкому становищі. І відгукнувся цар русів на прохання Василія. І утвердили вони між собою договір про прийняття християнства Руссю-Україною і одруженню на царю Руси сестри Василія, царівни Анни, і про умови хрещення всього народу Руси-України, а народ Руси-України, великий. Руси ж в той час не сповідували ніякої віри і не належали до ніякого закону. І послав до них цар Василій в подальшому митрополитів і єпископів, а ті охрестили царя і всіх, кого обіймали його землі. І коли було вирішено між ними справу про шлюб, прибули війська русів і з'єднались з військами греків, які були в царя Василія і відправилися всі разом на боротьбу з Варда Фокою морем і суходолом до Хризополя і перемогли вони Варда Фоку”. Зрозуміло, що імператор Василій II уміло використав відбірне військо, послане йому на допомогу великим київським князем Володимиром Святославовичем. Раптовим комбінованим нападом з моря і на суші він розгромив повстанське військо Варда Фоки.

Таким чином, Русь-Україна виконує всі умови договору і готується за участю християнських ієрархів Візантійської імперії і імператорів до хрещення Руси-України. В цей же час критична ситуація, в яку потрапив імператор Василій II, пройшла, і він не починав виконувати своїх зобов'язань щодо хрещення Руси-України і видачі заміж своєї сестри за великого князя Володимира Святославовича.

За таких обставин у великого київського князя Володимира Святославовича не залишається іншого способу, як військового тиску на Візантійську імперію. З цією метою він бере Херсонес і загрожує походом на Костянтинополь: “Зроблю столиці вашій те ж, що й цьому місту”, наголошує літописець. Таким чином, для візантійського імператора Василія ситуація ставала знову загрозовою, він залишався без військ князя Володимира Святославовича один на один з численними ворогами як зовнішніми, так і внутрішніми. Не розбиті військові сили Варда Фоки в провінціях та болгари готові були підписати договір з Володимиром проти Візантії. За таких загрозових обставин візантійський імператор ризикувати тронем не міг, тому хрещення Руси-України та одруження великого київського князя Володимира Святославовича з принцесою Анною пройшли за “київським сценарієм”.

Візантія стала для Руси-України не тільки стратегічним військово-політичним союзником, але й релігійним та династичним. Як згадувалося вище, “цариця Володимирова Анна” померла в 1011 році, великий князь київський Володимир Святославович в 1015 році, родич і союзник Руси-України, візантійський імператор Василій II, проводячи обережну політику і керуючись постійно союзом з Руссю-Україною, як наголошує візантійський історіограф Кедрин, помер в 1025 році, залишивши Візантійську імперію на свого брата, і брата принцеси Анни, Костянтина VIII. Як відомо, відносини і в цей час між Візантією та Руссю-Україною були дружніми, слід відзначити, що вплив Візантії, як політичний так і релігійний, був домінуючим. Візантія вважала себе “гегемоном” Руси-України. Однак, хрещення Руси-України не викликало урочистих відгуків у візантійському суспільстві, також і серед вищої аристократії при імператорському дворі.

В військово-політичному розумінні після взяття Херсонеса, якому, як висловився Лев Дьякон, було завдано великої шкоди, Русь-Україна залишилася країною, яка завжди загрожувала Візантійській імперії. Візантійські історики намагалися применшити роль допомоги великого київського князя у війнах Василя II з узурпаторами, про одруження візантійської принцеси Анни з великим київським князем Володимиром теж згадується у візантійських джерелах побічно. Із висновків історико-політичних творів візантійських письменників, союз з Руссю-Україною був нещирим і за можливості недовготривалим, тільки загроза змушувала Візантійську імперію у крайніх випадках звертатися за допомогою до Руси-України... Візантійський дієписець Псел у своїй Історії в середині XI століття відноситься до тавро-скіфів, як до варварів. Із його твору складається враження, що Русь-Україна ще залишається язичницькою державою.

В XI столітті, згідно з візантійською політичною думкою, Русь-Україна залишалася поза межами ідеальної християнської держави, яку уявляло собі візантійське суспільство.

Таким чином, ініціатива впровадження християнства зародилася в середовищі найвищого панівного класу Руси-України, який, починаючи з часу централізації давньоукраїнської держави, а тобто з IX століття, бере курс на торгово-економічну та політико-релігійну інтеграцію в розвинуте візантійське торгово-економічне та політико-релігійне суспільство.

Нова християнська релігія, її ідеологія, дійсно була потрібна новому панівному політичному та торгово-економічному феодальному класу Руси-України, тому хрещення було не активною діяльністю передових сил візантійської цивілізації, а результатом готовності давньоукраїнських можновладців, давньоукраїнського суспільства та панівних як центральних так і регіональних політичних кіл до перейняття християнського віровчення з метою міцного свого утвердження релігійно над українським народом.

У висновок наукового аналізу «хрещення князем Володимиром українців в Києві та в регіонах Руси-України від Карпато до Дону та Новгороду та в фіно-угорських землях», утверджувалося насильно, як наголосив літописець Нестор: «дуже жорстокими військовими методами...». Ще декілька століть, орієнтовно до XIII століття, християнство залишалось незрозумілим давньоукраїнському суспільству..., яке сповідувало в регіонах свою прадавню «україно-язичницьку релігію...». Однак слід наголосити, що перемога «Володимирового хрещення Руси-України» пов'язана з ним, що християнство в X столітті дійсно відзначалось прогресивністю в Європі та було передовим державним і релігійно-світоглядним фактором...

Християнство в цей час активно розвивало писемність, культуру, науку, закони, медицину, мистецтво формувало державну європейську політику та нову християнську ідеологію в тому числі й в Руси-Україні...

Список використаних джерел та літератури:

1. Введение христианства на Руси. – М., 1987.
2. Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини Руси-України з Візантійською імперією у IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. – Мандрівець. Травень-червень. – Тернопіль, 2003. – №3.
3. Ідзьо В.С. Політичні та релігійні взаємовідносини Руси-України з Візантійською імперією в IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. (ретроспективний аналіз джерел). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. – Т. VII.
4. Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини Руси-України з Візантійською імперією в IX-X століттях. В кн.: Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні". – Львів: "Ліга-Прес", 2007.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. – Львів "Сполом", 2010.
- Ідзьо Віктор. Русь-Україна в IX-XIV століттях. – Львів-Київ, 2017.
5. Как была крещена Русь. – М., 1998.
6. Києво-Печерський Патерик. – Київ, 1991.
7. Коструба Т. Нариси з церковної історії України. X-XIII століття. – Львів, 1939.
8. Лев Дьякон История. – Москва, 1988.
9. Литаврин Г.Г. Византия и Русь в IX-X вв. История Византии. – М., 1967. – Т. II.
- Литаврин Г.Г. Войны Руси против Византии. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов: Эпоха средневековья. Киевская Русь и её славянские соседи. – М., 1972.
- Литаврин Г.Г. Древняя Русь, Болгария, и Византия в IX-X вв. В кн.: IX Международный съезд славистов. История, культура, этнография и фольклор славянских народов. – М., 1983.
9. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – М., - Л., 1950.
10. Повесть Временных Лет. – М., 1950. – Ч. 1.
11. Полное Собрание Русских Летописей. – Спб., 1843. – Т. II.
- Руський Літопис (у перекладі Л. Махновця). – К., 1989.
12. Пселл М. Хронография. – Москва "Наука", 1978.
13. Томашівський С. Вступ до історії церкви на Україні. Записи ЧСВВ. – Жовква, 1931. – Т. IV. – Ч. 1-2.
14. Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. – Рим-Нью-Йорк, 1965. – Т. I.

